

ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی (مطالعه موردی روستای مرتضی گرد شهرستان تهران)

محمد سلمانی^۱، مصطفی هرائینی^۲، فاطمه عبدالصمدی^۳

چکیده

کیفیت زندگی به عنوان مفهومی برای نشان دادن میزان رضایت فرد از زندگی و به عبارتی معیاری برای تعیین رضایت و عدم رضایت افراد و گروه‌ها از ابعاد مختلف زندگی است. در مطالعات مرتبط با کیفیت زندگی ابعاد مختلفی اهمیت می‌یابند. در این تحقیق پرسش شونده در خصوص کیفیت زندگی با پاسخ به ۴۲ گویه که ابعاد مربوط به کیفیت آموزش، بهداشت، امنیت، محیط مسکونی، زیرساخت، اشتغال و درآمد، اوقات فراغت، تعامل و همبستگی اجتماعی را در بر می‌گیرد، میزان کیفیت زندگی را مشخص ساخته است. به همین منظور روش تحقیق توصیفی - تحلیلی می‌باشد که داده‌های مورد نیاز تحقیق به صورت پیمایشی و از طریق پرسشنامه جمع‌آوری شده است. قلمروهای مورد بررسی در جداول اطلاعاتی شامل میانگین، مد پاسخ‌ها، درصد پاسخ‌های داده شده در مد، در قالب یافته‌های توصیفی ارائه شدند. بر اساس یافته‌های تحقیق بالاترین پاسخ‌ها مربوط به قلمرو تعامل و همبستگی اجتماعی بوده و پایین‌ترین پاسخ‌ها مربوط به قلمرو کیفیت اوقات فراغت بوده است.

واژه‌های کلیدی: کیفیت زندگی، ابعاد ذهنی، مرتضی گرد، شهرستان تهران

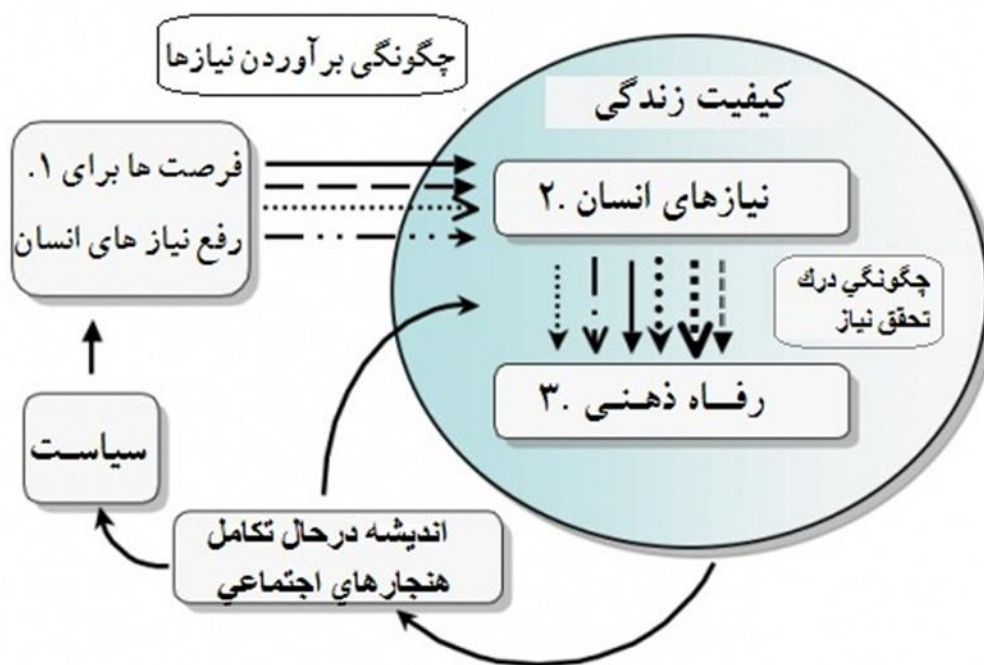
^۱ استادیار جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه تهران

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه تهران

^۳ دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه تهران

مقدمه

واژه کیفیت در لاتین (Qual) به معنی چه چیزی و Quality به مفهوم چگونگی آمده و QoI از منظر واژگانی به معنی چگونگی زندگی و دربرگیرنده تفاوت‌های آن است که برای هر فرد، ویژه و یگانه، و متفاوت با دیگران است (کردزنگنه، ۱۳۸۵). کیفیت زندگی به عنوان مفهومی برای نشان دادن میزان رضایت فرد از زندگی و به عبارتی معیاری برای تعیین رضایت و عدم رضایت افراد و گروهها از ابعاد مختلف زندگی است. این ابعاد می‌تواند زمینه‌های تغذیه‌ای، آموزشی، بهداشت، امنیت و اوقات فراغت را شامل شود، از طرفی، دیگر امروزه در ادبیات برنامه‌ریزی توسعه مباحث کیفیت زندگی به عنوان یک اصل اساسی پیوسته مورد نظر برنامه‌ریزان و مدیران امر توسعه است (قالیباف و همکاران، ۱۳۹۰). داشتن کیفیت زندگی مطلوب همواره آرزوی بشر بوده و هست. در ابتدا این آرزو به بهبود وضعیت‌های ظاهری افراد از قبیل میزان درآمد، تحصیلات، سلامت جسمانی و مسکن محدود بوده ولی اکنون طیف‌های وسیعی از جمله متغیرهای کیفی و ذهنی توجه می‌شود. در سالهای اخیر مطالعات تجربی فراوانی به منظور سنجش کیفیت زندگی در کشورهای مختلف دنیا و به خصوص شهرهای کشورهای توسعه یافته انجام گرفته است. کیفیت زندگی نیازهای انسان را در ارتباط با برداشت‌های شخصی و یا گروهی از رفاه ذهنی نشان می‌دهد (شکل شماره ۱: نیازهای اساسی انسان شامل امرار معاش، تولید مثل، امنیت، محبت و ... می‌شود. همچنین ارتباط نیازهای خاص انسان و رضایت درک شده با هریک از آنها را می‌توان با ظرفیت روانی، زمینه‌های فرهنگی، اطلاعات، آموزش و پرورش، خلق و خو و غیره مورد بررسی قرار داد.

شکل شماره ۱: مدل یکپارچه از کیفیت زندگی
منبع (Costanza, R. et al :۲۰۰۸).

همانطور که در مدل یکپارچه از کیفیت زندگی (شکل شماره ۱) مشاهده می‌شود کیفیت زندگی به عنوان تعامل نیازهای انسان و ادراک ذهنی از تحقق آنها، به واسطه فرصت‌های موجود (فرصت‌هایی که جهت رفع نیازهای انسان در حال حاضر و آینده یا ساخته شده است)، برای پاسخگویی به نیازها (نیازهای بشر عبارتند از: امرار معاش، تولید مثل، امنیت، محبت، درک، مشارکت، اوقات فراغت، معنویت، خلاقیت، هویت و آزادی) ارائه شده است. در بحث‌های مربوط به کیفیت زندگی، تنها زیستن مهم نیست، بلکه کیفیت آن دارای اهمیت است

(Cramer ۲۰۰۴ : ۱۰۵)، نگرانی از کیفیت زندگی، یکی از مشخصه های جامعه ی معاصر است (Pacione, ۲۰۰۳:۱۹). حیطة مربوط به کیفیت زندگی و سنجش آن شاید در هیچ زمانی به اندازه امروز وسیع نبوده است. اقتصاددانان، دانشمندان علوم اجتماعی و دولت مردان هرکدام از دیدگاه خاصی به این مقوله می نگرند (اسمیت، ۱۳۸۲: ۱۶۹). آنچه پیشینه تحقیقات نشان می دهد این است که از ابتدای دهه ۶۰ میلادی مفهوم کیفیت زندگی در کشورهای اروپایی رواج یافت. کیفیت زندگی به دلیل گسترش روند صنعتی شدن و پیشرفت فناوری که توجه به بعد کمی زندگی انسان را مدنظر قرار می دهد و همچنین به دنبال غفلت از جنبه های کیفی زندگی انسان طی چند دهه گذشته در کشورهای غربی مورد توجه اندیشمندان و متفکران علوم انسانی قرار گرفت با این وجود هیچ تعریف پذیرفته شده جهانی از آن وجود ندارد و در نتیجه میان انتظام های مختلف بر اساس هدفی که می خواهند بدست بیاورند و روش شناسی که به کار می برند به روش های مختلف مفهوم سازی شده است. مقیاس به کار گرفته شده در مطالعات مختلف، متنوع می باشند، بعضی مطالعات در سطح ملی می باشند برخی در سطح منطقه ای، اما مطالعات بسیار کمی در مقیاس های کوچکتر انجام شده است که این نوع ارزیابی های با مقیاس بالا می توانند تغییرات فضایی بزرگ در کیفیت زندگی که ممکن است در مقیاس های کوچک مانند مراکز شهر یا یک دهستان غالب باشد را پنهان نماید در چنین شرایطی از تغییرات محلی در مطالعات با مقیاس های بزرگ چشم پوشی می گردد.

ریشه های تاریخی استفاده از عبارت کیفیت زندگی را می توان در آثار کلاسیک ارسطو که مربوط به سال ۳۳۰ قبل از میلاد مسیح هستند یافت. ارسطو در اصول اخلاقی نیکوماخوسی کلاسیک از رابطه بین کیفیت زندگی هنگام شادی و ارزشهای ذهنی افراد سخن می گوید. "هنگامی که در مورد مؤلفه های خوشبختی سخن به میان می آید، عقاید متنوع بوده و نظرات افراد مختلف با نظر افراد خبره کاملاً متفاوت است". عبارت کیفیت زندگی دوره های تاریخی زیادی را پشت سر گذاشته و تغییرات مختلفی در مورد آن صورت گرفته است. این عبارت علائق شخصی، تجارب، احساسات، دیدگاه ها و عقاید راجع به ابعاد فلسفی، فرهنگی، معنوی، اجتماعی و... زندگی روزمره را شامل می شود. اغلب جنبه های چندبعدی کیفیت زندگی با استفاده از ابزارهای پژوهشی چندرشته ای تحلیل می شوند. در آثار تجربی، محققان اجتماعی، اقتصاددانان و امراض شناسان و محققان حوزه پزشکی به منظور سنجش و ارزیابی کیفیت زندگی، شیوه های مختلفی ارائه داده اند (Bentham: ۱۷۸۹). علاقه مندی به بررسی عوامل موثر بر شنودی و رفاه انسان پیشینه ای طولانی در تاریخ زندگی بشر دارد. در واقع اینکه چگونه باید و می توان زیست که بهترین منفعت را از زندگی کسب کرد، شاید به قدمت قابلیت آدمی برای اندیشه در مورد آینده و عبرت گرفتن از گذشته باشد (بهمنی، ۱۳۷۹). در اوایل دهه ۹۰ سازمان ملل گزارش توسعه را با رویکرد به توسعه انسانی منتشر کرد و از اواسط این دهه در اهداف توسعه تغییراتی اساسی حاصل گردید و بهزیستی اجتماعی و کیفیت زندگی در راس اهداف توسعه قرار گرفت (غفاری و امیدی، ۱۳۸۷). توجه دانش جغرافیا به کیفیت زندگی و مفاهیم مربوط به آن به اواخر دهه ی ۱۹۶۰ بر می گردد. این به معنای آن نیست که جغرافیای انسانی پیش از آن نسبت به کیفیت زندگی به طور کامل بی اعتنا بوده است. بلکه صرفاً منظور آن است که دل مشغولی سنتی جغرافیا به مفاهیمی چون منابع طبیعی، تولید و ویژگی های جمعیتی بر هر گونه توجه به مصرف در مفهوم وسیع کلمه مسلط بوده است. وجود شیوه های گوناگون معیشت در مکان های مختلف، محور مرکزی جهان بینی جغرافیدانان را تشکیل می داد. ولی معمولاً از هرگونه مقایسه ی کیفی صریح پرهیز می شد. آنچه که در مورد جغرافیای روش مند اجتماعی (جغرافیای رادیکال) که در اواخر دهه ی ۱۹۶۰ شکل گرفت، جدید به شمار می رفت، توجه به عناوینی چون فقر، بهداشت، گرسنگی، جرم و جنایت و آلودگی محیط زیست و سهم هریک به عنوان شرایط متغیر فضایی در کیفیت عمومی زندگی مردم تا آن زمان مورد غفلت واقع شده بود (اسمیت، ۱۳۸۱). اسمیت اولین جغرافیدانی بود که درباره کیفیت زندگی، رفاه و عدالت اجتماعی در جغرافیا صحبت کرد. این جغرافیدان برای بررسی کیفیت زندگی، رفاه و عدالت اجتماعی از شاخص های اجتماعی ذهنی و مقایسه ی عینی استفاده می کند که برای سنجش مورد اول از پرسشنامه و برای مورد دوم از مشاهده و آمار استفاده می گردد (جاجرمی و کلت: ۱۳۸۵).

جدول شماره ۱: تعاریف مختلف از کیفیت زندگی

۲۰۰۸	Parker	مطالعه کیفیت زندگی، بررسی عوامل مؤثر در احساس خوب داشتن، مفهوم زندگی و شادی های مردم می باشد. در واقع نظریه ی کیفیت زندگی، ترویج و توسعه مفاهیم کیفیت محیط زندگی مردم است تا بهترین شیوه های زیستی برای آنها فراهم شود. لذا هدف غایی مطالعه کیفیت زندگی و کاربرد متعاقب آن برای این است که مردم قادر به داشتن یک زندگی با کیفیت بالا باشند به طوری که این زندگی هم هدفمند و هم لذت بخش باشد.
۲۰۰۸	Das	کیفیت زندگی به عنوان بهزیستی و یا عدم بهزیستی مردم و محیط زندگی آنها تعریف می شود.
۲۰۰۷	Epley and menon	کیفیت زندگی مفهوم گسترده ای است که دارای معانی گوناگونی برای افراد گروه های مختلف است. برخی آن را به عنوان قابلیت زیست پذیری یک ناحیه، برخی دیگر به عنوان سنجهای برای میزان جذابیت و برخی به عنوان رفاه عمومی، بهزیستی اجتماعی، شادکامی، رضایتمندی و ... تفسیر کرده اند.
۲۰۰۴	Cramer	کیفیت زندگی میزان برخورداری فرد را نشان می دهد، البته نه فقط در چیزهایی که او به آنها رسیده، بلکه تمام گزینه هایی که شخص فرصت انتخاب آنها را دارد. به بیان دیگر کیفیت زندگی وابسته به آزادی برای رسیدن و نرسیدن به موفقیت ها و اهداف و آگاهی از فرصت های واقعی است که فرد در مقایسه با دیگران دارد در بحث های مربوط به کیفیت زندگی، زنده بودن مهم نیست، بلکه کیفیت زیستن دارای اهمیت است.
۲۰۰۴	janse	کیفیت زندگی ساختاری چند بعدی دارد که شامل اجزای کالبدی، عاطفی، روانی، اجتماعی و رفتاری می باشد.
۲۰۰۳	pacionne	مردم در کشورهای توسعه یافته به این نتیجه رسیده اند که کیفیت زندگی لزوماً یک تابع ساده از ثروت و دارایی نیست.
۲۰۰۳	Pasion	اصطلاح کیفیت زندگی به طور کلی به وضعیت محیطی که مردم در آن زندگی می کنند و همچنین به برخی صفات و ویژگی های خود مردم اشاره دارد.
۱۹۹۷	cheung	زندگی خوب ترکیبی است از: شادکامی (رضایت از زندگی)، زندگی منطقی (احساس نگرانی افراد نسبت به یکدیگر و درک متقابل آنها از هم)، زندگی انسانی (درک قابلیت های انسان، ارزش واقعی فرد و استقلال) فردی

ماخذ: نگارندگان، با استفاده از منابع در دسترس، ۱۳۹۵

امروزه دیگر کیفیت زندگی فقط به مفهوم وضعیت مادی نیست بلکه به گفته لاکتوش باید میان زندگی خوب و زندگی کمی تفاوت قائل شد چرا که زندگی خوب بر ارزش های اجتماعی استوار شده و زندگی کمی در واقع یکی کردن هدف های افراد جامعه است. بر این اساس الزام اول در تعریف و تدوین معیارها و شاخص های کیفیت زندگی توجه به وضعیت و شرایط، اجتماعی، فرهنگی و ارزشی ساکنین هر مقیاس مطالعه (کشور، استان، شهر، منطقه، محله و...) است و الزام دوم در زمینه سنجش کیفیت زندگی در شهرها، بر لحاظ کردن شاخص های اجتماعی استوار شده است و این روندی است که در مطالعات اخیر جهانی در زمینه سنجش کیفیت زندگی نیز پذیرفته شده است (آسایش، ۱۳۸۰). هر بررسی علمی و تجربی از کیفیت زندگی بدون توجه به اصول نظریه ها، مکاتب و حوزه های مختلف نارسا و ناتمام خواهد بود. بنابراین با توجه به این مسئله برخی از رویکردهای غالب در ارتباط با کیفیت زندگی را مورد بررسی قرار می دهیم:

- رویکرد پزشکی: که به ارزیابی نتایج مراقبت های پزشکی می پردازد. نیاز به روش هایی برای ارزیابی نتایج مراقبت های پزشکی از یک سو و میزان پیشرفت علمی رشته های مختلف از سوی دیگر باعث ارائه خلاصه ای از مفاهیم، تئوری ها و مقیاس هایی شد که رویکرد نوین نسبت به ارزیابی کیفیت زندگی از لحاظ مراقبت های پزشکی را تشکیل می دهد.

- رویکرد فلسفی: دومین رویکردی که مورد توجه قرار گرفته رویکرد فلسفی است و از آنجایی که این مفهوم در نزد فلاسفه از اهمیت خاصی برخوردار است به زمینه های فلسفی شکل گیری مفهوم کیفیت زندگی می پردازیم. یکی از مولفه هایی که همواره مورد توجه فلاسفه بود بهزیستی احساسی می باشد که همواره از سوی متفکران سرشناسی چون هابز، اپیکور، بنتهام، و... مورد تاکید قرار داشته است. یکی از فیلسوفانی که در رابطه با کیفیت زندگی صحبت کرده ار سطو بوده، ار سطو سعادت بشری را در کسب حداکثر فضا از راه رعایت اصول اخلاقی و التزام های حفظ سلامت جسمانی حتی به قیمت صرف نظر کردن از لذت میسر می دانست.

- رویکرد اقتصادی: در دهه ۹۰ موضوع کیفیت زندگی در عرصه اقتصاد مطرح می گردد. برنارد وان پراک اولین کسی بود که موضوع کیفیت زندگی را در زمینه اقتصاد بر سر سی کرد. در میان نظریه پردازان این رشته لیو (۱۹۷۶) تلاش کرد مفهوم کیفیت زندگی را در چارچوب کلی نظریه تولید وارد تحلیل های اقتصادی خرد کند. تلاش های دیگری در حوزه نظریه های اقتصادی روی کیفیت زندگی صورت گرفته است از جمله جاستر و همکارانشان (۱۹۸۱) که به دنبال پل زدن میان شکاف در شیوه تفکر اقتصاددانان درباره احساس بهزیستی مادی و شیوه تفکر دیگر عالمان اجتماعی نسبت به این امر بوده اند.

- رویکرد جامعه شناسی: موضوع کیفیت زندگی در مطالعات اجتماعی به عنوان موضوع ضمنی مطرح بوده به عنوان مثال تو صیف زندگی روستایی در ایالات متحده که به وسیله اگبرن (۱۹۴۶) انجام شد. در حال حاضر موضوع کیفیت زندگی به یکی از موضوعات مسلط در تحقیقات اجتماعی تبدیل شده است. در حال حاضر کیفیت زندگی تعیین شده در بسیاری از کشورهای توسعه یافته موضوع اصلی گزارشهای اجتماعی است و سوالات مربوط به این موضوع به عنوان سوالات جامعه شناسی مسکن، کار، جامعه شناسی خانواده مطرح است.

- رویکرد بوم شناسی: بوم شناسی به طور کلی بر نحوه توزیع فعالیت های اجتماعی در فضا و زمان تاکید دارد. با استفاده از این دیدگاه بوم شناسان به دو موضوع اصلی توجه داشتند که در تحلیل کیفیت زندگی از اهمیت خاصی برخوردار است: اول اینکه توزیع فعالیت ها در فضا و زمان محیط های شهری چگونه باعث یا مانع دستیابی به اهداف جمعی می شود. دوم اینکه این نحوه توزیع چگونه بر تجربه اجتماعی افرادی که در معرض آن قرار دارند تاثیر می گذارد. از جمله مفاهیم اصلی که بوم شناسان از آن استفاده می کنند:

همزیستی، رقابت (به معنای کوشش برای دستیابی به منابع کمیاب)، هجوم و استقرار، انطباق و تعادل در محیط زیست است (مختاری و نظری، ۱۳۸۹).

کورنر عوامل موثر بر کیفیت زندگی را چنین بر می شمارد:

رضایت فردی: اگر یک حوزه را به عنوان مهمترین حوزه کیفیت زندگی در نظر بگیریم، آن حوزه رضایت عمومی فرد از زندگی است. رضایت فردی بخش اعظم مطالعات کیفیت زندگی در امریکا برای بیش از ۴ دهه بوده است.

عوامل محیط فیزیکی: استاندارد محیط فیزیکی یکی از عوامل مهم در تحقیقات کیفیت زندگی است. کیفیت محل زندگی بوسیله مساحت مسکن، وجود یا عدم وجود امکانات اولیه نظیر دستشویی داخل منزل، آب گرم، گرمایش منزل و غیره ارزیابی می شوند.

عوامل محیط اجتماعی: شبکه های حمایتی خانواده و اجتماع به عنوان یکی از جنبه های بنیادی محیط اجتماعی چه در جوامع اولیه و چه تا به امروز وجود داشته است. این موضوع نه تنها اهمیت شبکه های اجتماعی و خانوادگی را در ساختار اجتماعی ما نشان می دهد بلکه توجه سیاستگذاران مراقبت های اجتماعی را نیز جلب کرده است.

عوامل اقتصادی اجتماعی: با برتر دانستن فرهنگ مصرف جهانی و پاسخ افراد به این فرهنگ، درآمد و ثروت به عنوان عوامل اساسی موثر بر کیفیت زندگی افراد تلقی می شود. به این معنی که لیست ضروریات اولیه زندگی در حال افزایش است.

عوامل فرهنگی: در علوم اجتماعی تفاوت های فرهنگی منبعث از پایگاه های اجتماعی متفاوت منتسب به سن، جنس، موقعیت طبقاتی، پیشینه قومی و مذهبی افراد را شناسایی و بررسی می کنیم. زمانی که در حال ذهنی کردن مفهوم کیفیت زندگی هستیم این

عوامل (سن، جنس و...) اغلب به صورتی مشابه و یکنواخت بنظر می رسند، اما در واقع این عوامل به همان اندازه که تفاوت‌های فردی را در داخل گروه‌های اجتماعی و فرهنگی بازتاب می کنند، در بین گروه‌ها نیز مبین این تفاوتها هستند.

عوامل و وضعیت سلامتی: از ناتوانی و بیماری به عنوان ویژگی های زندگی آینده و از مرگ به عنوان رخدادی حتمی نام برده می شود. مشخص شده است که بین سلامت جسمانی، توانایی عملکردی و سلامت روان با کیفیت زندگی رابطه معنی داری وجود دارد.

عوامل شخصیتی: شخصیت و ساخت روان شناختی یک فرد اغلب مستقیما مرتبط با سلامت روان او است. عوامل شخصیتی به صورت غیر مستقیم از طریق تاثیر بر سلامت روان بر کیفیت زندگی افراد تاثیر می گذارد.

عوامل استقلال فردی: عوامل استقلال فردی مرتبط با عوامل شخصیتی اما مستقل از محیط فیزیکی و اجتماعی می باشند. عوامل استقلال فردی شامل توانایی تصمیم گیری، کنترل فردی، کنترل یا بحث پیرامون محیط فیزیکی و اجتماعی متعلق به آنها می باشد (بوند، کورنر، ۱۳۸۹).

روش شناسی

تحقیق حاضر با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و به صورت بررسی کمی و میدانی به مطالعه سنجش کیفیت زندگی در روستای مرتضی گرد پرداخته است. پژوهش حاضر مبتنی بر روش پیمایشی بوده و از پرسشنامه به عنوان ابزار گردآوری اطلاعات استفاده شده است. پرسشنامه شامل سوالاتی جهت سنجش مولفه‌های ابعاد کیفیت زندگی همچون آموزشی، بهداشت، امنیت، محیط مسکونی، زیر ساخت، اشتغال و درآمد، اوقات فراغت، تعامل و همبستگی طراحی گردیده است. جامعه آماری در این تحقیق افراد بالای ۱۸ سال ساکن در روستای مرتضی گرد است. برای تعمیم اطلاعات به دست آمده به کل جامعه آماری، ۶۸ نفر جهت تکمیل پرسشنامه به صورت تصادفی انتخاب شدند. بنابراین، این تحقیق به شیوه توصیفی-تحلیلی از طریق ۶۸ نمونه تصادفی در روستای مرتضی گرد، کیفیت زندگی را در این روستا مورد سنجش قرار داده است. در ارتباط با ابعاد کیفیت زندگی جمعا ۴۲ گویه طرح گردیده که در جدول ۲ به تفصیل شرح داده شده است.

محدوده مورد مطالعه

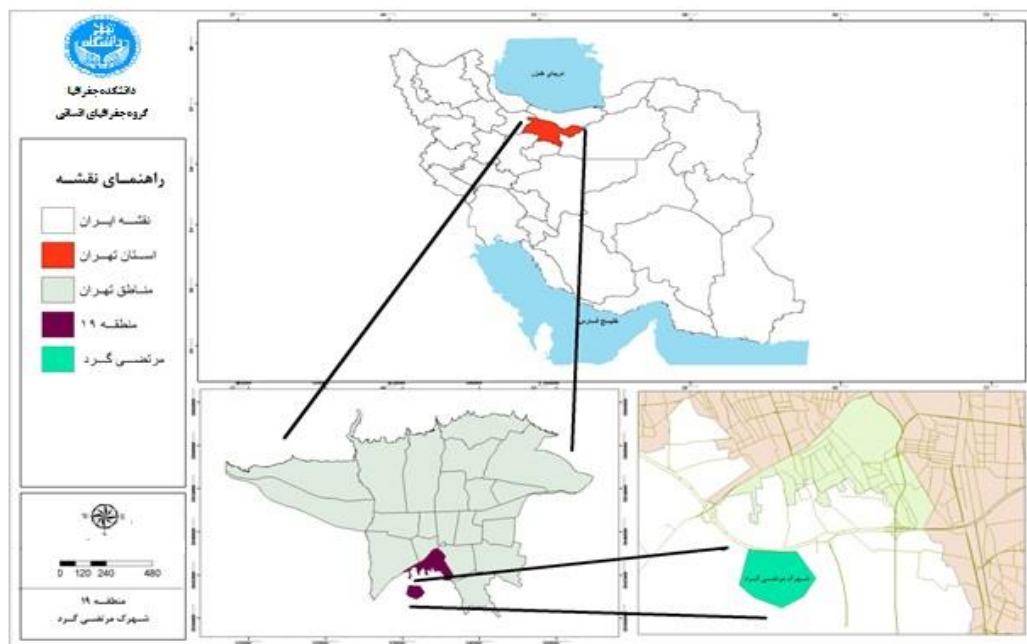
روستای مرتضی گرد از توابع شهرستان تهران، بخش آفتاب و دهستان خلایزیر می باشد. این روستا از شمال به اتوبان آزادگان (با فاصله ۱۰۰ متر فاصله)، از سمت شرق به دهستان خلایزیر (با ۲ کیلومتر فاصله)، از سمت غرب به علی آباد (با ۲ کیلومتر فاصله)، از سمت جنوب به اراضی عباس آباد (با ۱ کیلومتر فاصله) محدود می شود. در سرشماری سال ۱۳۶۵ جمعیت روستای مرتضی گرد ۱۰۸۷ نفر بوده است که در آخرین آمار موجود از خانه بهداشت (۱۳۹۴) به ۱۶۶۹۵ نفر افزایش یافته است. در طول ۲۹ سال گذشته جمعیت روستا تقریبا ۱۵ برابر افزایش یافته است. نرخ رشد روستای مرتضی گرد در دوره ۱۳۷۵ - ۱۳۶۵ برابر با ۴/۹۸ درصد بوده است و در دوره ۱۳۹۰ - ۱۳۷۵ به ۱۱/۳۳ درصد رسیده و در دوره ۱۳۹۴ - ۱۳۹۰ نرخ رشد روستا به ۱۷/۲۰ درصد افزایش شدیدی داشته است. مهمترین دلیل افزایش جمعیت روستا جابه جایی و مهاجرت از سایر نقاط کشور به این روستا است. روستای مرتضی گرد دارای سه محله به نام های ترک آباد، مرتضی گرد و قلعه است، اهالی این روستا را ترکیبی از اقوام آذری، همدانی، لر و ترکمن تشکیل می دهند. بر اساس مصاحبه ای که محقق از اهالی و شورای اسلامی روستا انجام داده اقوام آذری در شغل های کارتن سازی، قالبسازی و مشاور املاکی مشغول به فعالیت هستند و ترکمن ها غالبا در صنف مبیل سازی و رویه کوبی مبیل در روستا مشغول به کار هستند.

جدول ۲. شاخص های مورد سنجش کیفیت زندگی

ابعاد کیفیت	گویه ها	آلفای کرونباخ
زندگی		
آموزشی	نوساز بودن و کیفیت ساختمان مدارس - دسترسی دانش آموزان به مدرسه - وجود کتابخانه ، آزمایشگاه و تجهیزات مرتبط در مدارس - شرایط محیط آموزش - میزان رضایت کلی از کیفیت مدارس	۰/۸۹
بهداشت	مصرف هفتگی مواد پروتئینی در برنامه غذایی - مصرف هفتگی سبزیجات و میوه در برنامه غذایی - خدمات و مراکز بهداشتی و درمانی - رضایت کلی از وضعیت سلامت و بهداشت در روستا	۰/۸۴
امنیت	اتحاد و انسجام ساکنان و دوری از نزاع و کشمکش - امنیت عمومی روستا (فقدان دزدی، مزاحمت و...) - امنیت برای رفت و آمد در معابر روستا در شبانه روز - رضایت کلی از وضعیت امنیت در روستا	۰/۹۱
محیط مسکونی	کیفیت و نوساز بودن منازل مسکونی - وجود تسهیلات مناسب در منزل (سیستم گرمایش و سرمایشی) - شکل ظاهری و فرم و زیبایی منازل - استفاده از مصالح مقاوم و مناسب در ساخت منازل - رضایت کلی از کیفیت محیط مسکونی	۰/۹۴
زیرساخت	راه ارتباطی روستا - دسترسی به شهر و وجود وسایل حمل و نقل عمومی کمیت آب آشامیدنی روستا - کیفیت آب آشامیدنی روستا - خدمات مالی و اعتباری (بانک، صندوق قرض الحسنه) - شبکه فاضلاب - شبکه برق روستا - شبکه گازرسانی - تلفن و مخابرات در روستا - رضایت کلی از زیر ساخت های روستا	۰/۸۷
اشتغال و درآمد	رضایت از میزان درآمد - امید به آینده شغلی و پیشرفت شغلی - توانایی پس انداز - تنوع و میزان اشتغال در روستا - رضایت کلی از وضعیت اشتغال و درآمد	۰/۷۹
اوقات فراغت	امکانات ورزشی (زمین ورزشی و...) - امکانات فرهنگی هنری (کتابخانه و...) - وجود مسافرت در برنامه سالانه خانواده - رضایت کلی از وضعیت گذران اوقات فراغت	۰/۹۲
تعامل و همبستگی	روحیه کارگروهی و کمک به یکدیگر در کارها - مشارکت اهالی در کارهای عمومی روستا - مشورت اهالی در کارهای مهم و اهمیت دادن به نظرات یکدیگر - وجود روابط صمیمانه بین همسایگان - رضایت کلی از وضعیت تعامل و همبستگی اجتماعی	۰/۹۴

ماخذ: یافته های تحقیق، ۱۳۹۵

شکل ۱: موقعیت جغرافیایی روستای مرتضی گرد

یافته ها و بحث

قلمروهای مورد بررسی در جداول اطلاعاتی شامل میانگین، مدپاسخ ها، درصد پاسخ های داده شده درمد، در قالب یافته های توصیفی تحقیق ارائه شده است.

الف) کیفیت آموزش

در قلمرو کیفیت آموزش بالاترین رضایت مربوط به گویه ۵ (میزان رضایت کلی از کیفیت مدارس) و کمترین رضایت مربوط به گویه ۳ (وجود کتابخانه، آزمایشگاه و تجهیزات مرتبط در مدارس) می باشد که پاسخ گویان به ترتیب ۴۶٫۸۷ و ۴۳٫۷۵ درصد از پاسخ های مد را انتخاب نموده اند.

جدول شماره ۳: نتیجه پاسخ های قلمرو کیفیت آموزش

ردیف	گویه ها	میانگین پاسخ ها (۱-۵)	مد پاسخ ها (۱-۵)	پاسخ های مد (%)
۱	نوساز بودن و کیفیت ساختمان مدارس	۲٫۶۶	۳	۴۳٫۷۵
۲	دسترسی دانش آموزان به مدرسه	۲٫۷۴	۳	۳۶٫۵
۳	وجود کتابخانه، آزمایشگاه و تجهیزات مرتبط در مدارس	۲٫۴۵	۲	۴۳٫۷۶
۴	شرایط محیط آموزش	۲٫۲۶	۲	۷۳٫۷۵
۵	میزان رضایت کلی از کیفیت مدارس	۲٫۵۵	۳	۷۶٫۸۰

ب) کیفیت بهداشت

در قلمرو کیفیت بهداشت بالاترین میزان رضایت مربوط به گویه ۲ (مصرف هفتگی سبزیجات و میوه در برنامه غذایی) و پایین ترین میزان رضایت مربوط به گویه ۳ (خدمات و مراکز بهداشتی و درمانی) می باشد که به ترتیب ۵۹,۳۷ و ۵۰ درصد از پاسخ دهندگان گزینه مربوطه را انتخاب نموده اند.

جدول شماره ۴: نتیجه پاسخ های قلمرو بهداشت

ردیف	گویه ها	میانگین پاسخ ها (۱-۵)	مد پاسخ ها (۵-) (۱)	پاسخ های مد (%)
۱	مصرف هفتگی مواد پروتئینی در برنامه غذایی	۳	۳	۴۶,۸۷
۲	مصرف هفتگی سبزیجات و میوه در برنامه غذایی	۲,۷۸	۳	۵۹,۳۷
۳	خدمات و مراکز بهداشتی و درمانی	۲,۴۳	۲	۵۰
۴	رضایت کلی از وضعیت سلامت و بهداشت در روستا	۲,۸۱	۳	۵۳,۱۲

ج) قلمرو امنیت

در قلمرو امنیت، اتحاد و انسجام ساکنان و دوری از نزاع و کشمکش و امنیت عمومی روستا (فقدان دزدی، مزاحمت و...) به ترتیب بالاترین و پایین ترین میزان رضایت را در بین پاسخ گویان کسب نموده است.

جدول شماره ۵: نتیجه پاسخ های قلمرو امنیت

ردیف	گویه ها	میانگین پاسخ ها (۱-۵)	مد پاسخ ها (۵-) (۱)	پاسخ های مد (%)
۱	اتحاد و انسجام ساکنان و دوری از نزاع و کشمکش	۳,۰۶	۴	۳۴,۳۷
۲	امنیت عمومی روستا (فقدان دزدی، مزاحمت و...)	۲,۵۲	۲	۲۸,۱۵
۳	امنیت برای رفت و آمد در معابر روستا در شبانه روز	۲,۶۶	۳	۳۴,۳۶
۴	رضایت کلی از وضعیت امنیت در روستا	۲,۹۸	۳	۳۴,۶۰

د) کیفیت محیط مسکونی

در قلمرو کیفیت محیط مسکونی بالاترین پاسخ ها مربوط به گویه ۵ (رضایت کلی از کیفیت محیط مسکونی) و پایین ترین پاسخ ها مربوط به گویه ۳ (شکل ظاهری و فرم و زیبایی منازل) می باشد که به ترتیب ۴۳,۷۵ و ۴۶,۸۷ درصد از پاسخ دهندگان گزینه مربوطه را انتخاب نموده اند. پایین بودن شکل ظاهری و فرم و زیبایی به این دلیل می باشد که روستای مرتضی گرد در حال حاضر یکی از محلات غیر رسمی کلانشهر تهران محسوب می شود (یکی از ویژگی های مهم سکونتگاههای غیر رسمی ظاهری نازیبا و نامتوازن می باشد).

جدول شماره ۶: نتیجه پاسخ های قلمرو کیفیت محیط مسکونی

ردیف	گویه ها	میانگین پاسخ (۱-۵)	مد پاسخ (۱-۵)	پاسخ های مد (%)
۱	کیفیت و نوساز بودن منازل مسکونی	۲,۵۸	۲	۴۳,۷۵
۲	وجود تسهیلات مناسب در منزل (سیستم گرمایش و سرمایشی)	۲,۹۸	۳	۳۴,۳۷
۳	شکل ظاهری و فرم و زیبایی منازل	۲,۴۰	۲	۴۶,۸۸
۴	استفاده از مصالح مقاوم و مناسب در ساخت منازل	۲,۳۸	۲	۴۶,۸۹
۵	رضایت کلی از کیفیت محیط مسکونی	۲,۷۸	۳	۴۳,۹۰

ه) تاسیسات و زیر ساخت ها

در این قلمرو بالاترین پاسخ ها مربوط به شبکه گازرسانی و پایین ترین پاسخ ها مربوط به خدمات مالی و اعتباری (بانک، صندوق قرض الحسنه) می باشد که به ترتیب ۳۴,۳۷ و ۴۳,۷۵ درصد از پاسخ های مد را به خود اختصاص داده است.

جدول شماره ۷: نتیجه پاسخ های قلمرو زیر ساخت

ردیف	مولفه ها	میانگین پاسخ (۱-۵)	مد پاسخ (۱-۵)	پاسخ های مد (%)
۱	راه ارتباطی روستا	۳,۹۳	۳	۴۳,۷۵
۲	دسترسی به شهر و وجود وسایل حمل و نقل عمومی	۲,۸۱	۳	۴۰,۶۲
۳	کمیت و کیفیت آب آشامیدنی روستا	۲,۳۱	۱	۴۰,۶۳
۵	خدمات مالی و اعتباری (بانک، صندوق قرض الحسنه)	۱,۷۸	۱	۴۳,۷۵
۶	شبکه فاضلاب	۱,۵۹	۱	۶۲,۶
۷	شبکه برق روستا	۲,۹۳	۳	۳۴,۳۹
۸	شبکه گازرسانی	۳,۵۹	۴	۳۴,۴۰
۹	تلفن و مخابرات در روستا	۲,۹۶	۳	۳۷,۴
۱۰	رضایت کلی از زیر ساخت های روستا	۲,۶۲	۲	۴۶,۸۰

و) اشتغال و درآمد

در قلمرو اشتغال و درآمد بالاترین پاسخ ها مربوط به گویه ۲ (امید به آینده شغلی و پیشرفت شغلی) و پایین ترین پاسخ مربوط به گویه ۴ (تنوع و میزان اشتغال در روستا) می باشد که به ترتیب ۴۳,۷۵ و ۵۳,۱۲ درصد از پاسخ گویان گزینه مربوط را انتخاب نموده اند.

جدول شماره ۸: نتیجه پاسخ های قلمرو اشتغال و درآمد

ردیف	گویه ها	میانگین پاسخ (۵-)	مد پاسخ (۱-۵)	پاسخ های مد (%)
۱	رضایت از میزان درآمد	۳,۵۳	۲	۴۳,۷۵
۲	امید به آینده شغلی و پیشرفت شغلی	۲,۴۶	۳	۴۴,۳۷
۳	توانایی پس انداز	۲,۱۵	۲	۳۷,۳۷
۴	تنوع و میزان اشتغال در روستا	۲,۳۱	۲	۵۳,۱۲
۵	رضایت کلی از وضعیت اشتغال و درآمد	۲,۴۶	۳	۴۳,۱۲

ز) کیفیت اوقات فراغت

در این قلمرو بالاترین پاسخ ها مربوط به گویه ۳ (وجود مسافرت در برنامه سالانه خانواده) و پایین ترین پاسخ ها مربوط به گویه ۱ (امکانات ورزشی) می باشد که به ترتیب ۳۷,۵ و ۶۳,۱۲ درصد از پاسخ های مد را به خود اختصاص داده است.

جدول شماره ۹: نتیجه پاسخ های قلمرو کیفیت اوقات فراغت

ردیف	گویه ها	میانگین پاسخ ها (۵-۱)	مد پاسخ ها (۱-۵)	پاسخ های مد (%)
۱	امکانات ورزشی (زمین ورزشی و...)	۱,۴۶	۱	۶۳,۱۲
۲	امکانات فرهنگی هنری (کتابخانه و...)	۱,۹۰	۱	۵۷,۷۴
۳	وجود مسافرت در برنامه سالانه خانواده	۲,۳۱	۳	۳۷,۵۰
۴	رضایت کلی از وضعیت گذران اوقات فراغت	۲,۵۶	۳	۲۸,۱۲

ح) تعامل و همبستگی

در قلمرو تعامل و همبستگی بالاترین پاسخ ها مربوط به گویه ۵ (رضایت کلی از وضعیت تعامل و همبستگی اجتماعی) و پایین ترین پاسخ مربوط به گویه ۳ (مشورت اهالی در کارهای مهم و اهمیت دادن به نظرات یکدیگر) می باشد. که به ترتیب ۳۷,۵ و ۳۴,۳۷ درصد از پاسخ های مد را به خود اختصاص داده است. به طور کلی نتایج پاسخ ها در این قلمرو در مقایسه با دیگر قلمروهای مورد بررسی بالاتر می باشد که نشان دهنده وضعیت مناسب تر این قلمرو می باشد.

جدول شماره ۱۰: نتیجه پاسخ های قلمرو تعامل و همبستگی

ردیف	گویه ها	میانگین پاسخ (۱-۵)	مد پاسخ (۱-۵)	پاسخ های مد (%)
۱	روحیه کارگروهی و کمک به یکدیگر در کارها	۳,۳۱	۳	۴۰,۶۲
۲	مشارکت اهالی در کارهای عمومی روستا	۲,۷۸	۴	۲۸,۱۲
۳	مشورت اهالی در کارهای مهم و اهمیت دادن به نظرات یکدیگر	۲,۶۸	۳	۳۴,۱۴
۴	وجود روابط صمیمانه بین همسایگان	۳,۶۵	۴	۳۷,۵
۵	رضایت کلی از وضعیت تعامل و همبستگی اجتماعی	۳,۱۲	۴	۳۸,۲۵

نتیجه گیری و پیشنهادها

نتایج حاصل از بررسی هریک از قلمروهای هشتگانه کیفیت زندگی براساس رویکرد ذهنی حاکی از آن است که میزان رضایت در قلمرو کیفیت آموزش با میانگین پاسخ ۲/۶۴ از ۵ و در حد متوسط می باشد که شاخص نوساز بودن و کیفیت ساختمان مدارس در این قلمرو بالاترین پاسخ را به خود اختصاص داده است. در قلمرو بهداشت میانگین پاسخ ۲/۷۶ از ۵ می باشد و در حد متوسط ارزیابی می شود در قلمرو امنیت میانگین پاسخ ها ۲/۷۸ از ۵ می باشد که شاخص مربوط به اتحاد و انسجام ساکنان و دوری از نزاع و کشمکش با میانگین پاسخ ۳/۰۶ بالاتر از میانگین و در حد خوب و میانگین کل قلمرو در حد متوسط ارزیابی می شود. نتیجه پاسخ های مربوط به قلمرو کیفیت محیط مسکونی نیز نشان دهنده حد متوسط می باشد. در قلمرو کیفیت زیر ساخت شاخص های مربوط به کمیت آب آشامیدنی، خدمات مالی و اعتباری، شبکه فاضلاب، پایین ترین پاسخ ها را داشته و در حد بد ارزیابی می شود در قلمرو کیفیت اشتغال و درآمد میانگین پاسخ ها ۲/۵۸ از ۵ می باشد و در حد متوسط ارزیابی می شود. در قلمرو کیفیت اوقات فراغت میانگین پاسخ ها ۲/۰۵ از ۵ می باشد و نشان دهنده پایین بودن از میانگین پاسخ ها می باشد. در قلمرو تعامل و همبستگی میانگین پاسخ ها ۳/۰۵ از ۵ می باشد که در کل خوب ارزیابی می شود. در مجموع می توان عنوان کرد به دلیل شرایط خاص حاکم بر این روستا سطح کیفیت زندگی پایین می باشد. اگر بپذیریم که محور توسعه، انسان و نیری انسانی است و اگر بپذیریم که توجه به مقوله کیفیت زندگی افراد، یکی از مهمترین راه های رسیدن به توسعه پایدار است به راحتی می پذیریم که باید کلیه عواملی که انسان را در این راه برای رسیدن به این هدف دچار مشکل می کنند و یا با مانع روبه رو می کنند برطرف نماییم (مختاری، ۱۳۸۹).

منابع

- آذر، ع. و مومنی، م. (۱۳۹۰). آمار و کاربرد آن در مدیریت، انتشارات سمت.
 آسایش، ح. (۱۳۸۰). سنجش کیفیت زندگی در یکصد شهر بزرگ جهان. فصلنامه جستارهای شهرسازی. شماره ۸.
 بدری، ع.، رضوانی، م.، قرنجیک، م. (۱۳۹۲). سنجش شاخص های ذهنی کیفیت زندگی در نواحی روستایی (مطالعه موردی دهستان جعفرابای جنوبی شهرستان ترکمن)، جغرافیا و برنامه ریزی محیطی سال ۲۴، پیاپی ۵۰، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۲.

بهمنی، ب. (۱۳۸۰)، بررسی کیفیت زندگی دانشجویان دانشگاه های علوم پزشکی و رابطه آن با متغیرهای نگرش دینی، عملکرد تحصیلی و وضعیت اقتصادی اجتماعی، گزارش طرح پژوهشی.

بوند، ج.، کورنر، ل. (۱۳۸۹)، کیفیت زندگی و سالمندان، ترجمه حسین محقق، کمال، تهران، نشر دانژه.

پوراحمد، فرجی ملایی، ا.، عظیمی، آ.؛ لطفی، ص. (۱۳۹۱)، تحلیل طبقه بندی کیفیت زندگی شهری با روش SAW، پژوهش های جغرافیای انسانی، دوره ۴۴، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۱.

جاجرمی، ک.؛ کلتی، ا. (۱۳۸۵)، سنجش وضعیت شاخص های کیفیت زندگی در شهر از نظر شهروندان، مطالعه موردی گنبد قابوس، شماره ۸.

ذوالفقاری گرجکائی، ص. (۱۳۹۲)، برنامه ریزی ارتقاء کیفیت زندگی در نواحی خرد شهری، مورد پژوهی منطقه ۱۰ شهر تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد، به راهنمایی مظفر صرافی، دانشگاه شهید بهشتی.

رضوانی، م.، متکان، ع.، منصوریان، ح.، ستاری، م. (۱۳۸۸) توسعه و سنجش شاخص های کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: شهر نورآباد، استان لرستان)، مطالعات و پژوهشهای شهری و منطقه ای، سال اول، شماره دوم، پاییز ۸۸.

سالاری سردری، ف.، حیدری مقدم، م.، نوبخت سبحانی، عارفی، ا. (۱۳۹۳) بررسی مؤلفه های کیفیت زندگی در فضاهای شهری (مطالعه موردی: شهر لامرد)، دو فصلنامه پژوهشهای منظر شهر، سال اول، شماره ۲، پائیز و زمستان ۱۳۹۳.

سیف الدینی، ف. (۱۳۸۱)، مبانی برنامه ریزی شهری، انتشارات آبیژ.

غفاری، غ.، امیدی، ر. (۱۳۸۷) کیفیت زندگی در برنامه های عمرانی و توسعه ایران، فصل نامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، سال هشتم، شماره ۳۰ و ۳۱، پاییز و زمستان ۱۳۸۷.

غفاری، غ.، کریمی، ع.، نودری، ح. (۱۳۹۱)، روند مطالعه کیفیت زندگی در ایران، فصلنامه تحقیقات و مطالعات اجتماعی، شماره ۳.

فراهانی، ح.، و رستم خانی، ا. (۱۳۹۰)، بررسی و ارزیابی نقش دهیارها بر کیفیت زندگی در روستاها مطالعه موردی: دهستان کرسف شهرستان خدابنده، دوفصل نامه مدیریت شهری، شماره ۳۰، پاییز و زمستان ۹۰.

فرجی ملایی، ا. (۱۳۸۹)، تحلیل شاخصهای اقتصادی در سنجش کیفیت زندگی.

قالیباف، م.، روستائی، م.، رمضانزاده لسبویی، م.، طاهری، م. (۱۳۹۰)، ارزیابی کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: محله یافت آباد)؛ فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیا، سال نهم، شماره ۳۱، زمستان ۱۳۹۰.

مختاری، م.، و نظری، ج. (۱۳۸۹)، جامعه شناسی کیفیت زندگی، انتشارات جامعه شناسان.

مرکز آمار ایران، (۱۳۹۰). نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰.

هرائینی، م.، بهرامی، م. (۱۳۹۳)، اسکان غیررسمی و شاخص های مربوط به آن، نشریه علمی - تخصصی چشم انداز جغرافیا، شماره ۵، زمستان ۱۳۹۳.

هرائینی، م.، محمدی، ع. (۱۳۹۴). سنجش و بررسی شاخص های ذهنی کیفیت زندگی در نواحی روستایی (مطالعه موردی دهستان خلایز شهرستان تهران)، شیراز: ایران، اولین کنفرانس بین المللی علوم جغرافیایی.

Bentham J (1789). An introduction to the principles of morals and legislation. New York. Hafner.

Costanza, R. et al. (2008). "An Integrative Approach to Quality of Life Measurement, Research, and Policy". S.A.P.I.E.N.S. 1 (1).

Quality of life in Europe, First European Quality of Life Survey 2003, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2004

Shucksmith, Mark, Stuart Cameron & Tanya Merridew (2006). First European Quality of Life Survey: Urban – rural differences, University of Newcastle upon Tyne; Institute for Advanced Studies.

Pacione, M. (1982), The use of objective and subjective measures of quality of life in human geography. Prog. Hum. Geogr. 6 (4), 490-514.

Cramer, Victoria, Seven Torgersen and Einar Kringlen, (2004), Quality of life in a city, the effect of population density, Social Indicators Research 69.